

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Майя Ніколаєва

2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Виборчі технології та електоральна географія

Рівень вищої освіти: *Перший (бакалаврський)*
Спеціальність – 052 Політологія

Освітньо-професійна програма: ОПП «Політологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 052 – Політологія

2022–2023

Робоча програма навчальної дисципліни «Виборчі технології та електоральна географія». – Одеса: ОНУ, 2022. – 21 с.

Розробники: УЗУН Юлія – д. політ. н., доцент, проф. кафедри політології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології ФМВПС
Протокол № 1 від “29” 08 2022 р.
Завідувач кафедри _____ (д. ф. н., проф. Василь ПОПКОВ)

Погоджено із гарантом
ОПП/ОНП _____ (д. п. н., проф. Марія МІЛОВА)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК)
факультету МВПС Протокол № 1 від “30” 08 2022 р.
Голова НМК _____ (к. п. н., доц. Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від “28” серпня 2023 р.
Завідувач кафедри _____ (Попков В. В.)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри
Протокол № _____ від “_____” _____ 202 р.
Завідувач кафедри _____

ЗМІСТ

	Опис навчальної дисципліни	
	Мета та завдання навчальної дисципліни	
	Зміст навчальної дисципліни	
	Структура навчальної дисципліни <i>(денна / заочна)</i>	
	Теми практичних занять	
	Теми семінарських та лабораторних занять	
	Самостійна робота	
	Методи навчання	
	Форми контролю та методи оцінювання Критерії оцінювання результатів навчання	
	Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	
	Методичне забезпечення	
	Питання для підготовки до підсумкового контролю	
	Рекомендована література до вивчення курсу	

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
<p>Загальна кількість: кредитів – 4</p> <p>годин – 120</p> <p>змістових модулів – 2</p> <p>ІНДЗ – дослідження та презентація спеціальної теми.</p>	<p>Галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки</p> <p>Спеціальність 052– політологія</p> <p>Рівень вищої освіти: бакалавр</p>	<u>Дисципліна вільного вибору</u>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		3-й	3-й
		<i>Семестр</i>	
		5-й	6-й
		<i>Лекції</i>	
		20 – год.	12 – год.
		<i>Практичні заняття</i>	
		20 – год.	-
		<i>Самостійна робота</i>	
		80 – год.	108 – год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - 30 год.	
		Форма підсумкового контролю: залік	

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна включена до переліку вибірових освітніх компонентів (ВК) освітньо-професійної програми (ОПП) для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 – «Політологія».

Метою навчальної дисципліни є опанування здобувачами вищої освіти знань про сутність і зміст виборчої кампанії в контексті її організації на основі розуміння принципів виборчої інженерії та електоральної географії.

Завданнями вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти здатності до аналізу особливостей організації та проведення виборчих кампаній; демократичних принципів формування представницьких систем; формування знань про особливості розвитку виборчого права; формування знань про міжнародні стандарти забезпечення демократичності та відкритості виборчого процесу; формування здатності до аналізу типу виборчої системи та політичних наслідків її використання під час національних та місцевих виборів; формування здатності до експертної аналітики щодо прогнозування можливих результатів виборів внаслідок застосування прихованих тактик виборчої інженерії та електоральної географії.

Предмет навчальної дисципліни – організація виборчої кампанії на основі знань міжнародних стандартів виборчого права, виборчих технологій, виборчої інженерії та електоральної географії.

Пререквізити: Світова політика Нового та Новітнього часу; Теорія та практики конституціоналізму: порівняльний аналіз; Теорія політичних партій та партійних систем.

Постреквізити: Державне управління та місцеве самоврядування; Взаємодія з органами державної влади.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування наступних компетентностей:

Інтегральних компетентностей (ІК): Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю, динамічністю, складністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки. **Загальних компетентностей:** **ЗК01.** Знання актуальних питань розвитку політики захисту прав людини та громадянина та розуміння професійної діяльності в сфері захисту прав людини та громадянина; **ЗК04.** Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня, з експертами в сфері захисту прав людини та громадянина; **ЗК06.** Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; **ЗК07.** Здатність зберігати демократичні та гуманітарні цінності, зокрема цінності людської гідності, прав, свобод у загальній системі знань про суспільство та у розвитку суспільства, використовувати знання з метою їх захисту. **Спеціальних компетентностей:** **СК01.** Здатність використовувати категорійно–понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; **СК02.** Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем на основі опанування класичної та сучасної політичної думки; **СК03.** Здатність описувати, пояснювати й оцінювати розвиток політики захисту прав людини в різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах; **СК04.** Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності; **СК05.** Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів в процесі забезпечення належного обсягу прав та свобод людини та громадянина; **СК06.** Здатність аналізувати публічну політику забезпечення прав людини на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні; **СК07.** Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності; **СК08.** Здатність розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу; **СК09.** Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: предметну область застосування теорії виборчих систем, практики застосування виборчого права та виборчих технологій; історичні особливості розвитку виборчих прав,

виборчих систем та технологій як основи забезпечення демократичного процесу та легітимації влади; національні та міжнародні стандарти реалізації громадянських прав і обов'язків як члена суспільства, в тому числі – виборчого права та права участі в реалізації влади та управління; категорійно–понятійний та аналітично-дослідницький апарат в сфері організації виборчого процесу, реалізації виборчого права, аналізу та узагальнення виборчих технологій та виборчої інженерії; методики застосування інструментарію нормативної та емпіричної теорії в сфері виборчого права, порівняльної та прикладної політології, а також методи аналізу, узагальнення, типологізації виборчих систем та виборчих технологій; техніки описання, пояснення й оцінювання виборчих процесів в різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах; основи виборчої інженерії, засоби програмування та прогнозування результатів виборів; виборче законодавство України; предметну область взаємодії політичних акторів та інститутів, влади та урядування в процесах організації виборчих систем та забезпечення міжнародних стандартів спостереження за виборами та демократичного урядування; стандарти реалізації виборчого права, демократичного урядування та значення виборчих процесів для забезпечення легітимного правління та місцевому, національному, європейському рівні.

вміти: застосовувати знання теоретико-методологічних основ політологічного аналізу в процесі організації виборчих кампаній; описувати, пояснювати виборчі процеси та явища у політико-правових системах; застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, зокрема в процесі компаративного аналізу розвитку та функціонування виборчих систем; використовувати категоріально-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; розв'язувати практичні проблеми у сфері реалізації виборчого права, організації виборчого процесу із застосуванням знань виборчої інженерії; аналізувати структурно-функціональні складові виборчої системи, взаємодію політичних акторів та інститутів, влади та урядування, електоральну поведінку; аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському рівнях в контексті аналізу практик застосування міжнародних виборчих стандартів, принципів демократичного урядування, забезпечення ефективного народного представництва; визначати ситуації порушення виборчих прав людини та дієвість механізмів захисту прав людини та меншини на ефективне політичне представництво; застосовувати знання з метою забезпечення ефективної системи народного представництва та правозахисної діяльності; користуватися інституційними механізмами та процедурами, передбаченими в різних виборчих системах.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1: НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДГРУНТЯ ТЕХНОЛОГІЙ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

ТЕМА 1. ВИБОРЧА КАМПАНІЯ ТА ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС. Виборча кампанія як засіб підготовки кандидатів і політичних партій до виборців і представлення своїх ідей і позицій з питань, що передують дню виборів. Сукупність зусиль на підтримку кандидата виборцями й забезпечення його перемоги на виборах. Етапи розвитку виборчих технологій. Технології залучення виборців; послаблення позицій опонентів. Умови унікальності виборчих кампаній: особистість кандидата; специфіка моменту - географічні, демографічні, економічні та інші обставини; стратегія виборчої кампанії - політичні цілі, тема, напрям, графік, бюджет тощо. Типи виборчих кампаній за масштабом. Стадії виборчого процесу. Повторні та недійсні вибори. Правила фінансування. Стандарти GRECO. Правопорушення під час виборчого процесу.

ТЕМА 2. ВИБОРЧЕ ПРАВО ТА ВИБОРЧІ СИСТЕМИ. Еволюція виборчого права та представницьких систем. Ідеї республіканізму, демократії, громадянства, народного правління: історія формування. Представництво, санкціонування політичного авторитету, легітимація влади. Виборчі процедури в історії розвитку представницьких інститутів. Перші виборчі ценси. Історія розвитку загального виборчого права. Поняття, джерела, принципи виборчого права в сучасній конституційно-правовій доктрині. Сучасні виборчі ценси. Поняття «виборчої системи». Елементи виборчої системи: формула, розмір округу, бар'єр, структура виборчого бюлетеня. Різновиди виборчих систем, переваги та недоліки. Розрахункові моделі та

деформації артикуляції політичних інтересів. Раціоналізація політичної системи та консенсуальність норм виборчого процесу.

ТЕМА 3. ІНСТИТУТ ВИБОРІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ. Інституціоналізація виборів. Нормативно-правове закріплення та національні гарантії реалізації виборчого права. Стандартизація інституту виборів як універсального засобу легітимації влади. Стандарти ООН щодо забезпечення демократичного характеру виборів. Рада Європи: стандарти та документи в сфері забезпечення виборів. Виборчі стандарти в ЄС. Міжнародне спостереження за виборами. Роль та права міжнародних спостерігачів.

ТЕМА 4. ВИБОРЧА ІНЖЕНЕРІЯ. Виборчі бар'єри та позитивна дискримінація. Роль прохідного бар'єра в технології пропорційного розподілу мандатів. Технології підвищеного та «плаваючого» бар'єра. Виборча формула. Виборчий метр (коефіцієнт або квота): методи визначення. Правила вторинного розподілу мандатів. Методи розрахунку квоти. Парадокси голосування в теорії виборів. Технології розподілу представницьких мандатів. Технології преференційного встановлення результатів виборів. Псефологія: історія розвитку, досягнення. Прогностична складова виборчої інженерії.

ТЕМА 5. ЕЛЕКТОРАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ. Електоральна географія: теоретико-методологічні основи розвитку. Електоральна поведінка та географічна пам'ять про вибори. Історія досліджень електоральної поведінки. Типи електоральної поведінки. Виборча активність та абсентеїзм. Політична та історико-культурна спадковість та кліважі С. Роккана. Стійкість та мінливість політичних позицій при різних типах виборів, різних типах голосування. Географічний аналіз електоральної поведінки та оцінки стану суспільно-політичного та господарського розвитку держави, внутрішньої та зовнішньої політики.

ТЕМА 6. ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИБОРІВ. ТЕХНОЛОГІЇ ДЖЕРРІМЕНДЕРИНГУ. Територіальна організація виборів: оптимізація ресурсів. Межі та розміри виборчого округу, засоби мінімізації втрати голосів виборців. Забезпечення рівності виборчих прав громадян. Теорія консоціативної демократії (М. Богаардс, Р. Андервег, А. Лейпхарт, Г. Лембрух, К. Дешувер, Б. Баррі, Г. Ді Пальма) та технології забезпечення виборчих прав національних меншин (на пропорційне представництво у виборних органах влади, на позитивну дискримінацію). Сегментна автономія, пропорційність, взаємне право вето, великі коаліції як інструменти стабілізації складних сегментованих систем. Джеррімендеринг (массачусетська технологія) в регіонах компактного проживання етнонаціональних меншин: практики та заборони. Засоби запобігання політизації процесу формування виборчих округів. Способи боротьби з джеррімендерингом: рекомендації Венеційської Комісії.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2: ТЕХНОЛОГІЇ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ

ТЕМА 7. ВИБОРНІ ТЕХНОЛОГІЇ. МАНІПУЛЯЦІЇ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. Нові технології у виборчому процесі: технічні засоби підрахунку голосів (комплекси обробки бюлетенів), мобільний виборець («ефективне» громадянство в ЄС), цифрові виборчі дільниці, куар-коди на протоколах, відеоспостереження, комплекси для е-голосування, поштове голосування, збір підписів з використанням державної інформаційної системи, дистанційне е-голосування, державні автоматизовані інформаційні системи «Вибори»). Тактики голосування (Bullet voting, (Vote pairing). Явка та репрезентативність підсумків голосування. PR та передвиборна агітація: дозволи та заборони. Кандидати: клони, аутсайтери, важковаговики, двійники, технічні (Stalking Horse). Технології: «карусель», «ялинка», «МАГ», «обрамлення кандидата»; «розсіювання» або «клонування». Порушення виборчого права. Відповідальність учасників виборчих процесів. Врегулювання виборчих спорів.

ТЕМА 8. ТЕХНОЛОГІЇ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ. Парламентські вибори: історія розвитку виборчих систем та виборчого процесу. Досвід формування парламентського представництва в складних територіально-політичних системах. Особливості виборчого процесу при виборах народних депутатів ВР України. Європейський парламент: формування.

ТЕМА 9. ТЕХНОЛОГІЇ МІСЦЕВИХ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ВИБОРІВ. Місцеві вибори в країнах консоціативної демократії. Вибори: депутатів місцевих рад, голів рад, старост в системі місцевого самоврядування в Україні. Виборчий процес місцевих виборів. Місцеві та регіональні вибори в країнах ЄС. Досвід забезпечення виборчих прав етно-національних меншин: ефективні практики консоціацій.

ТЕМА 10. ТЕХНОЛОГІЇ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ. Президентські вибори в історії. Сучасні стандарти президентських виборів. Особливості виборів Президента в країнах світу. Виборчі кампанії в історії виборів Президента України. Електоральна географія, виборчий процес та виборчі технології під час президентських виборчих кампаній в Україні.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви модулів і тем		Кількість годин (денне відділення)				
	Назва	Усього годин	Лек. (год.)	Практ.з аняття	Інд. р-та	Сам. робота
Змістовний модуль 1						
T.1	Виборча кампанія та виборчий процес	12	2	2	3	5
T.2	Виборче право та виборчі системи	12	2	2	3	5
T.3	Інститут виборів: міжнародні стандарти	12	2	2	3	5
T.4	Виборча інженерія	12	2	2	3	5
T.5	Електоральна географія	12	2	2	3	5
T.6	Територіальна організація виборів. Технології джеррімендерингу.	12	2	2	3	5
Разом за змістовним модулем 1		72	12	12	18	30
Змістовний модуль 2						
T.7	Виборні технології. Маніпуляції. Відповідальність	12	2	2	3	5
T.8	Технології парламентських виборів	12	2	2	3	5
T.9	Технології місцевих та регіональних виборів	12	2	2	3	5
T.10	Технології президентських виборів	12	2	2	3	5
Разом за змістовним модулем 2		48	8	8	12	20
Усього годин		120	20	20	30	50
					80	

4.1 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви модулів і тем		Кількість годин (заочне відділення)				
Тема	Назва	Усього годин	Лек. (год.)	Практ. заняття	Індивід. робота	Сам. робота
Змістовний модуль 1						
T.1	Виборча кампанія та виборчий процес	13	2	-	3	8
T.2	Виборче право та виборчі системи	12	1	-	3	8
T.3	Інститут виборів: міжнародні стандарти	11	1	-	3	7
T.4	Виборча інженерія	13	2	-	3	8
T.5.	Електоральна географія	13	1	-	3	9
T.6	Територіальна організація виборів. Технології джеррімендерингу.	11	1	-	3	7
Разом за змістовним модулем 1		73	8	-	18	47
Змістовний модуль 2						
T.7	Виборні технології. Маніпуляції. Відповідальність	12	1	-	3	8
T.8	Технології парламентських виборів	12	1	-	3	8
T.9	Технології місцевих та регіональних виборів	12	1	-	3	8
T.10	Технології президентських виборів	11	1	-	3	7
Разом за змістовним модулем 2		47	4		12	31
Усього годин		120	12	-	30	78
					108	

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

	Теми	години
Т. 1	Виборча кампанія та виборчий процес. Виборча кампанія. Етапи розвитку виборчих технологій. Технології залучення виборців. Технології послаблення опонентів. Умови унікальності виборчих кампаній. Типи виборчих кампаній за масштабом. Виборчий процес. Суб'єктний, процедурний, темпоральний аспекти виборчого процесу. Інститут адміністрування виборів Стадії виборчого процесу. Повторні та недійсні вибори. Правила фінансування. Стандарти GRECO. Правопорушення під час виборчого процесу. Кваліфікація правопорушень.	2
Т. 2	Виборче право та виборчі системи. Еволюція виборчого права та представницьких систем. Виборчі процедури в історії представницьких інститутів. Перші виборчі цензи. Етапи розвитку загального виборчого права. Поняття, джерела, принципи виборчого права в сучасній конституційно-правовій доктрині. Сучасні виборчі цензи. Поняття «виборчої системи»: тлумачення та склад. Різновиди виборчих систем: розрахункові моделі і деформації артикуляції інтересів.	2
Т. 3	Інститут виборів: міжнародні стандарти. Інститут виборів в системі інститутів прямої та представницької демократії. Процедури делегування та вибору (жеребкування, ротація, голосування). Нормативно-правове закріплення інституту виборів: національні гарантії виборчого права, стандартизація інституту виборів як універсального засобу легітимації влади в. Стандарти ООН в сфері реалізації демократичного характеру виборів. Міжнародні критерії та принципи реалізації «істинно демократичних виборів». Стандарти Ради Європи та ЄС в сфері забезпечення демократичних виборів. Роль та права міжнародних спостерігачів.	2
Т. 4	Виборча інженерія. Псефологія як розділ політології. Виборчі бар'єри в технології пропорційного розподілу представницьких мандатів (технології: підвищеного та «плаваючого» бар'єрів). Виборча формула, виборчий метр, коефіцієнт або квота. Правила вторинного розподілу мандатів. Парадокси застосування виборчих систем: парадокс Алабами, парадокс Кондорсе, парадокс «нового штату», «парадокс населення». Технології розподілу представницьких мандатів.	2
Т. 5	Електоральна географія. Електоральна географія: основи розвитку. Електоральна поведінка та географічна пам'ять про вибори. Історія досліджень типів електоральної поведінки. Виборча активність та абсентеїзм. Стійкість та мінливість політичних позицій. Географічний аналіз електоральної поведінки та оцінки стану розвитку внутрішньої та зовнішньої політики.	2
Т. 6	Територіальна організація виборів. Технології джеррімендерингу. Оптимальна територіальна організація виборів: межі та розміри округу, засоби мінімізації втрати голосів виборців. Забезпечення рівності виборчих прав громадян. Теорія консоціативної демократії та технології забезпечення виборчих прав національних меншин. Сегментна автономія, пропорційність, взаємне право вето, великі коаліції як інструменти стабілізації систем. Джеррімендеринг та способи боротьби з ним.	2
Т. 8	Виборні технології. Маніпуляції. Відповідальність. Нові технології у виборчому процесі. Тактики голосування. Явка та репрезентативність підсумків голосування. PR та передвиборна агітація: дозволи та заборони. Кандидати: клони, аутсайтери, важковаговики, двійники, технічні (Stalking Horse). Технології: «карусель», «ялинка», «МАГ», «обрамлення кандидата»; «розсіювання» або «клонування». Порушення виборчого права. Відповідальність учасників виборчих процесів. Врегулювання виборчих спорів.	2
Т. 8	Технології парламентських виборів. Парламентські вибори в історії: етапи розвитку (виборчі системи та процеси). Парламентське представництво в складних територіально-політичних системах: ефективний досвід. Виборчий процес та інженерія при виборах народних депутатів ВРУ. Європарламент: формування.	2

Т. 9	Технології місцевих та регіональних виборів. Місцеві вибори в країнах консоліативної демократії. Вибори: депутатів місцевих рад, голів рад, старост в системі місцевого самоврядування в Україні. Виборчий процес місцевих виборів. Місцеві та регіональні вибори в країнах ЄС. Досвід забезпечення виборчих прав етно-національних меншин: ефективні практики консоліацій.	2
Т. 10	Технології президентських виборів. Становлення стандартів президентських виборів. Особливості виборів Президента в країнах світу. Виборчі кампанії в історії виборів Президента України. Електоральна географія, виборчий процес та виборчі технології під час президентських виборчих кампаній в Україні.	2
Всього		20

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

- не передбачені

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

Номер теми / Види завдань			
№	Назва теми / Види завдань	Інд. р-та	Сам р-та
Т. 1	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендованої літератури; проаналізуйте <i>поняття «виборча кампанія» та «виборчий процес»</i> ; технології залучення потенційних виборців та послаблення позицій опонентів. Визначте умови унікальності виборчих кампаній; типи виборчих кампаній за масштабом; критерії класифікації суб'єктів виборчого процесу; статус учасників виборчих правовідносин; виборчі процедури; етапи процесу; темпоральний аспект виборчого процесу: обчислення виборчих строків; проаналізуйте принципи виборчого процесу. Теми ІНДЗ: 1) Інститути адміністрування виборів. 2) Партійний спосіб формування складу виборчих комісій. 3) Стадії виборчого процесу. 4) GRECO: історія, функції, стандарти. 5) Голосування поштою та інтернет-голосування: досвід адміністрування. 6) Правопорушення під час виборчого процесу. Відповідальність.	3	5
Т. 2	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендованої літератури; проаналізуйте <i>еволюцію виборчого права, виборчих та представницьких систем</i> . Зробіть аналіз виборчих процедур в Стародавніх Греції та Римі; проаналізуйте причини та особливості формування станово-представницьких органів влади; проаналізуйте розвиток виборчого права в історії країн Європи. Надайте визначення поняттю «виборча система». Назвіть елементи виборчої системи. Проаналізуйте формування <i>виборчих систем</i> (в країні за вибором); проаналізуйте приховані ризики відкритих списків; проаналізуйте сутність поняття «сильна/слабка» виборча система за концепцією Дж. Сарторі та М. Шугарта. Теми ІНДЗ: 1) Ейратінги, Альтінги, Уітанагемоти – представництво в ранню добу Середновіччя. 2) Станове представництво – парламенти в країнах Європи в XI-XIV ст. (становлення парламентаризму в країні (на вибір). 3) Становлення виборчого права в країні (на вибір). 4) Перші та сучасні виборчі цензи. 5) 7) Виборча система: спосіб артикуляції політичних інтересів. 8) Виборчі системи: порівняльний аналіз. Вплив виборчої системи на розвиток партійно-політичної системи.	3	5

Т. 3	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; Ознайомтеся з поняттям «інститут виборів» в конституційно-правовій та міжнародно-правовій доктрині забезпечення прав людини. Ознайомтеся зі змістом Декларації принципів міжнародного спостереження за виборами та Кодексом поведінки міжнародних спостерігачів за виборами; з діяльністю Відділу сприяння проведенню виборів ООН; з базою ACE Electoral Knowledge Network; принципами виборчого права; з документами Конгресу місцевих та регіональних. Теми ІНДЗ: 1) Вибори в структури ООН. 2) Стандарти Ради Європи в сфері забезпечення виборів. 3) Виборчі стандарти в ЄС. 4) Експертні організації з виборчого законодавства: Венеціанська Комісія, Бюро демократичних інститутів та прав людини при ОБСЄ, Міжнародний інститут демократії і сприяння виборам (IDEA), Європейська мережа організацій зі спостереження за виборами (ENEMO), Асоціація організаторів виборів країн Центральної та Східної Європи (ACEEEO), Міжнародний фонд виборчих систем (IFES). 5) Інститут спостерігачів: міжнародні стандарти.	3	5
Т. 4	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте історію формування псефології, внесок в її становлення В. Ф. Росс Харді; проаналізуйте значення зниження виборчих бар'єрів як засіб позитивної дискримінації; ідеї Б. Рейлі щодо виборчої інженерії в демократіях з розділеним суспільством; формулу пропорційних відносин та спосіб розрахунку природної квоти; визначте сутність поняття «штучної квоти» на основі аналізу методів дільників д'Ондта, Сент-Лагю, Імперіалі, посиленої квоти Імперіалі, Датського та Скандинавського методів дільників, методів найбільших дільників Гогенбаха-Бішофа та Друпа. Проаналізуйте правила вторинного розподілу мандатів: Гамільтона, Джефферсона, Адамса, Вебстера, Гантінгтона-Гілла, Діна. Проаналізуйте парадокси виборчих технологій. Теми ІНДЗ: 1) Сучасна псефологія – вклад Е. Гріна, М. Х'ю Маккерраса, Д. Батлера і Р. Маккензі, Ч. Кука, М. Галлагера. 2) Мистецтво маніпулювання: ідеї В. Райкера щодо виборчої інженерії. Теорема Балінського-Янга: значення в розвитку псефології.	3	5
Т. 5	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте теоретико-методологічні основи розвитку електоральної географії. Встановіть зв'язок між електоральною поведінкою та явищем географічної пам'яті про вибори. Проаналізуйте історію досліджень електоральної поведінки. Типи електоральної поведінки. Виборча активність та абсентеїзм. Політична та історико-культурна спадковість та кліважі С. Роккана. Стійкість та мінливість політичних позицій при різних типах виборів, різних типах голосування. Теми ІНДЗ: 1) Розвиток електоральної географії (А. Зігфрід, С. Роккан, С. Ліпсет, Р.Дж. Джонсон, П. Тейлор, Дж. Агню, ін.). 2) Інтерактивний інструмент проекту «Пам'ять про вибори» (Україна). 3) Електоральна поведінка як засіб соціально-політичної адаптації (ретритизм, конформізм, інновація, ритуалізм. м'ятеж). 4) Абсентеїзм та ригоризм в електоральній поведінці. 5) Географічний аналіз електоральної поведінки та оцінка стану розвитку держави, внутрішньої та зовнішньої політики (на прикладі регіону країни на вибір).	3	5

Т. 6	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте <i>територіальну організацію виборів</i> з позиції оптимізації ресурсів. Теми ІНДЗ: 1) Теорія консоліативної демократії (М. Богаардс, А. Лейпхарт, Г. Лембрух, К. Дешувер, Б. Баррі) та технології забезпечення виборчих прав нац. меншин (на пропорційне представництво у виборних органах влади, на позитивну дискримінацію). 2) «Gerry-mander» або Массачусетська технологія. 3) Способи боротьби з <i>джеррімендерингом</i> : рекомендації Венеційської Комісії. 4) Адміністративно-територіальні вимоги щодо виборчих округів згідно законодавству (країни на вибір). 5) Методологічні засади забезпечення об'єктивності визначення меж округів: математичні формули та геометричні розрахунки. 6) Територіальна основа виборчих процесів в Україні та в Угорщині: порівняльний аналіз. 7) Джеррімендеринг в регіонах компактного проживання етнонаціональних меншин: практики та заборони.	3	5
Разом за змістовним модулем 1		18	30
Т. 7	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте «типи» <i>виборчих технологій, засоби маніпуляції та фальсифікації під час виборів</i> ; з'ясуйте типи відповідальності за порушення виборчого законодавства. Теми ІНДЗ: 1) Етичні аспекти регулювання виборчих кампаній. 2) Прихована агітація та пропаганда. 3) Exit Poll та Entrance Poll як виборчі технології (вклад Warren Mitofsky, 1967). 4) Кандидати: клони, аутсайтери, важковаговики, двійники, технічні (Stalking Horse). 5) Технології виборів: «карусель», «ялинка», «МАГ», «Обрамлення кандидата»; «Vote Splitting». 6) Порушення виборчого права: з боку виборця, кандидата, спостерігачів чи організаторів процесу. 7) Тактичне голосування (Bullet voting, Vote pairing). 8) Нові технології у виборчому процесі.	3	5
Т. 8	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте особливості технології виборчого процесу під час парламентських виборів. Теми ІНДЗ: 1) Технологічні основи виборів в Парламент (країни на вибір): досвід для України. 2) Європейський парламент: історія формування виборчих правил. 3) Метод Д'Онדה – пропозиції для підвищення інституційної спроможності ВРУ в Дорожній карті (2016).	3	5
Т. 9	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте технології виборчого процесу під час місцевих виборів. Теми ІНДЗ: 1) Заміщення депутатів: позачергові, повторні, проміжні, додаткові вибори. 2) Територіальна організація місцевих виборів. Виборчі комісії. 3) Прохідні бар'єри та квоти для етнонаціональних меншин: досвід країн Європи. 4) Моніторинги Ради Європи щодо виконання Рекомендацій в сфері розвитку місцевої та регіональної демократії шляхом забезпечення справедливого представництва. 5) Сегментна автономія, пропорційність, взаємне право вето, великі коаліції: принципи консоліативної демократії.	3	5
Т. 10	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте особливості технології виборчого процесу під час президентських виборів. Теми ІНДЗ: 1) Президентські вибори в історії. 2) Сучасні стандарти президентських виборів в країнах з консоліативною демократією. 3) Виборчі системи при виборах Президентів в (країни на вибір).	3	5
Разом за змістовним модулем 2		12	20
Усього годин		30	50
		80	

До самостійної роботи відноситься: [1] – підготовка до лекцій, практичних занять; [2] – опрацювання лекційного матеріалу; [3] – самостійне опрацювання літератури та нормативно-правових актів, джерел; [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді, реферату, презентації.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- СЛОВЕСНІ ТА НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (демонстрація презентацій, створення схематичних зображень, робота із веб-сайтами органів влади та управління, організацій)
- ПРАКТИЧНІ (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; аналіз практичних ситуацій (аналітичні розробки); метод проектування)
- ІНТЕРАКТИВНІ методи навчання (під час лекційних, практичних занять)
- КОЛЕКТИВНЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ (колективне обговорення з використанням дискурсивних практик, виконання ІНДЗ, презентація виконаних ІНДЗ та результатів самостійної роботи)

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації. Засоби діагностики якості вищої освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль. Формами організації **поточного контролю** є:

- усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей;
- контроль виконання самостійної роботи та індивідуальних завдань;
- тестовий контроль проведення тестування студентів.

Програмою передбачено проведення періодичного контролю:

- тематичні колоквиуми.

Програмою передбачено проведення підсумкової модульної контрольної роботи:

- Модульний тестовий контроль за допомогою Google- form

Підсумковий контроль: залік.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 10

Вид роботи	Бали	Критерії оцінювання
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0 балів	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання апарату і джерел.
	2-3 бали	Здобувач іноді бере участь у занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на заняттях; фрагментарні знання апарату і джерел; показує невміння публічно представляти матеріал.
	4-5 бали	Здобувач бере активну участь у практичному занятті; бере активну участь у обговоренні проблемних питань, користується додатковою навчально-методичною та науковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих	0 балів	Не зараховуються реферати (довіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	1-2 бал	Доповідь та презентація виконані самостійно, проте матеріал представлений описово, висновки формальні, тема не розкрита.

тем: доповідь та демонстрація презентації	3 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, висновки відповідають на завдання, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4 бали	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз достатній, здобувач усно та без допомоги викладача пояснює матеріал, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані висновки, тема загалом розкрита, презентація містить посилання на джерела.
	5 балів	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам, актуальність теми розкрита, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, метод відповідає тематиці та задачі, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку сформульовані самостійні судження, є посилання на джерела.
Контрольна робота за змістовними модулями	0 балів	Відповідь на запитання неправильна.
	10 балів	В контрольній роботі кожного з модулів по 10 запитань: 1 бал за кожен правильну відповідь.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	Зараховано
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Поточний та періодичний контроль										Сума балів	Підсум-й контроль	Сума балів
Змістовний модуль 1					Змістовний модуль 2					загалом	Залік	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10			
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			
Контрольна робота за зміст-м модулем №1 (10 балів)					Контрольна робота за зміст-м модулем №2 (10 балів)							
(2_ІНДЗ *5) =10					(2_ІНДЗ *5) =10					90	10	100

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Робоча програма
- Силабус
- Лекційні презентації;
- Google-class; Google-test.

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Виборча кампанія : основні підходи до організації.
2. Умови унікальності виборчих кампаній. Типи виборчих кампаній за масштабом.
3. Становлення та розвиток виборчого права.
4. Виборче право в сучасній конституційно-правовій доктрині: джерела, принципи, цензи.
5. Інститут виборів в системі інститутів прямої та представницької демократії.
6. Виборчі процедури представницької демократії в Стародавніх Греції та Римі.
7. Елементи виборності органів врядування в суспільствах доби Середньовіччя та Нового часу. Станове представництво та парламенти в країнах Європи.
8. Нормативно-правове закріплення функціонування інституту виборів: національні гарантії реалізації виборчого права, стандартизація інституту виборів як універсального засобу легітимації влади в сучасному світі.
9. Стандарти ООН в сфері реалізації виборчого права.
10. Стандарти Ради Європи та ЄС в сфері забезпечення демократичних виборів.
11. Роль та права міжнародних спостерігачів.
12. Поняття «виборчої системи»: тлумачення та склад.
13. Мажоритарна виборча система: різновиди; переваги та недоліки.
14. Пропорційна виборча система: різновиди; переваги та недоліки.
15. Змішана виборча система та її різновиди. Принципи побудови та функціонування.
16. Виборчі бар'єри та позитивна дискримінація. Технології підвищеного та плаваючого.
17. Виборча формула. Виборчий метр, коефіцієнт або квота та методи їх визначення.
18. Технології розподілу представницьких мандатів за умови «відкритих» списків.
19. Технологія розподілу депутатських мандатів усередині списку кандидатів з використанням внутріпартійного та особистого рейтингів.
20. Технології преференційного встановлення результатів виборів.
21. Правила вторинного розподілу мандатів: правило Гамільтона, правило Джефферсона, правило Адамса, метод Вебстера, метод Гатінгтона-Гілла, метод Діна.
22. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи Хейра-Німейєра та метод Друпа.
23. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи д'Ондта та Сент-Лагу
24. Порівняльний аналіз розрахунків квоти: методи Гогенбаха-Бішофа, Імперіалі, посиленої квоти Імперіалі, Датський метод дільників.
25. Парадокси застосування виборчих систем: парадокс Алабамы, парадокс Кондорсе, парадокс «нового штату», «парадокс населення».
26. Псефологія – спеціальний розділ політології.
27. Електоральна географія: теоретико-методологічні основи та сучасний розвиток.
28. Територіальна організація виборів та технології джерімендеррингу.
29. Способи протидії джерімендеррингу.
30. Механізми забезпечення репрезентативності національних меншин в парламентах держав з консоціативною демократією.
31. Прохідні бар'єри та квоти для етнонаціональних меншин на місцевих та регіональних виборах: досвід країн Європи.
32. Етапи розвитку виборчих технологій.
33. Класифікація виборчих технологій.
34. Технології залучення виборців і послаблення позицій опонентів.
35. Електоральна поведінка: поняття, історія досліджень, типи.
36. Передвиборна агітація: дозволи та заборони.
37. Виборчі технології: «карусель», «ялинка», «МАГ», «обрамлення кандидата», «Vote Splitting», «Bullet voting».
38. Виборчий процес. Особливості виборчого процесу в Україні.
39. Фінансування виборів: міжнародні стандарти та національні особливості.
40. Визначення результатів. Поняття повторних та недійсних виборів.
41. Європейський парламент: історія формування, виборчі правила, технології
42. Парламентські вибори в Україні: розвиток виборчих та партійно-політичних систем.

43. Сучасне нормативно-правове забезпечення виборів депутатів парламенту. Активне та пасивне виборче право при виборах парламенту.
44. Виборча інженерія при виборах в український парламент. Особливості електоральної географії. Сучасна територіальна організація виборів депутатів. Виборчі комісії з виборів народних депутатів України.
45. Фінансове, матеріально-технічне забезпечення проведення виборів народних депутатів України. Виборчі фонди партій, кандидатів у народні депутати України.
46. Висування і реєстрація кандидатів у народні депутати України.
47. Особливості інформаційного забезпечення виборів народних депутатів України. Гарантії діяльності партій, кандидатів у народні депутати України, офіційних спостерігачів.
48. Проведення голосування, визначення результатів виборів народних депутатів України.
49. Виборча інженерія місцевих виборів в Україні. Нормативно-правове забезпечення. Активне та пасивне виборче право на місцевих виборах.
50. Територіальна організація місцевих виборів. Виборчі комісії з місцевих виборів.
51. Вибори депутатів місцевих рад, голів місцевих рад, старост.
52. Фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення місцевих виборів. Виборчі фонди організацій партій, кандидатів.
53. Висування та реєстрація кандидатів на місцевих виборах. Гарантії діяльності суб'єктів виборчого процесу, спостерігачів на місцевих виборах.
54. Проведення голосування, визначення результатів місцевих виборів.
55. Заміщення депутатів: позачергові, повторні, проміжні, додаткові місцеві вибори.
56. Вибори Президента в Україні: історичні етапи, виборчі норми, територіальна організація, адміністрування, фінансове і матеріально-технічне забезпечення підготовки та проведення. Виборчі фонди кандидатів на пост Президента України.
57. Проведення голосування, визначення результатів виборів Президента України. Повторні та позачергові вибори Президента України.
58. Особливості виборів Президента в країнах з консоціативною демократією.
59. Правопорушення під час виборчого процесу. Кваліфікація прапорущень.
60. Відповідальність учасників виборчих процесів. Врегулювання виборчих спорів.

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА **БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА**

- Афанасьєва М.В. Виборча інженерія в Україні: монографія. Одеса, Юрид. л-ра. 2014. 433 с.
- Бондаренко Б., Задоя К., Калмиков Д., Кириченко Ю., Хавронюк М., Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник для членів виборчих комісій, поліцейських, слідчих та суддів / за ред. М. Хавронюка. – Київ : «АК-Group», 2019. 122 с.
- Виборча система пропорційна. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Тřebіна. Х. : Право, 2015
- Виборчий Кодекс. Науково-практичний коментар. Київ: Професіонал. 2020.800 с.
- Відповідальність за порушення виборчого законодавства: посібник/ за ред. М. Хавронюка. Київ: «АК Group», 2019. 122 с.
- Льницький М. Виборчі технології як форма правореалізації. *Національний юридичний журнал*. 2018. №3 (1). С. 21-25.
- Климкова І. І., Остапенко М.А. Вибори та виборчі системи. Київ: Персонал, 2011. 160 с.
- Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство : монографія; Нац. ун-т «КиєвоМогилянська академія». К.: Час Друку, 2011. 132 с.
- Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан, перспективи законодавчої реалізації в Україні. Київ: ваїте, 2018. 908 с.
- Нестерович В. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів тавиразів. К.: Ліра, 2020. 648 с.
- Нестерович В.Ф. Виборче право України : підручник. К.: ЛПра- К, 2017. 504 с.
- Остапець Ю. Партійні та електоральні системи країн Вишеградської четвірки. *Політичні трансформації у країнах Центральної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть*. Ужгород: Ліра, 2016. С. 111–172.

- Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А. *Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України*: монографія. Ужгород: ПП Роман, 2014. 256 с.
- Позачергові вибори народних депутатів України 26 жовтня 2014 року: I нф.-анал.збір. /ЦВК; М.В. Охендовський (голова). К.: ВАІТЕ, 2016. 990 с.
- Позачергові вибори Президента України 26 жовтня 2014 року: Інф.-анал. видання /Редкол.: М.В. Охендовський(голова). К.: ВАІТЕ, 2016. 456 с.
- Політологічні та соціологічні студії: Т. Х. Виборчі процеси в Україні та постсоціалістичних країнах : зб. наук. праць / наук. ред. А. М. Круглашов. – Чернівці : Букрек, 2011. 456 с.
- Смокович М.І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2014. 576 с.
- Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів. 2010. 462 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

- Афанасьєва М. В. Зловживання пасивним виборчим правом: теорія та практика. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 203-211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_61_27
- Афанасьєва М. В. Ефективна участь національних меншин у виборах. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 65. С. 53-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_65_7
- Афанасьєва М. В. Голосування виборців за кордоном як елемент виборчої інженерії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. С. 117-128.
- Бунь В. Побудова інтегративних моделей електорального вибору на основі методології “лійки причиновості”. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. 2014. Вип.5. С. 177–188.
- Бучин М.А. Абсентеїзм як тип електоральної поведінки. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2011. № 2. С. 174–182.
- Василевська Т. Виборча кампанія та цінності й настанови депутатської етики: досвід західних демократій. *Наукові записки ІППЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 50. С. 301-317. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vasylevska_vyborcha.pdf
- Види правопорушень під час виборчого процесу. URL: <http://dublany.miskrada.org.ua/vidi-pravorogushen-pid-chas-viborchoho-procesu-16-20-01-16-04-2019/>
- Глиняний І. В. Процедурні та нетрадиційні цензи у системі класифікації виборчих цензів у світі та Україні / *Правове життя України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. Т.1. С. 354-357.
- Жемчужнікова К. Історія виборів: виборчі системи в Україні. *ОПОРА –Вибори*. 22 лютого 2021. URL: https://www.oporaua.org/news/vybory/election_history/22821-istoriia-viboriv-viborchi-sistemi-v-ukrayini
- Жванія Т. Електоральна поведінка: теоретичні підходи до вивчення. *Сучасне суспільство: політичні науки*. 2014. Вип. 1. С. 39–49.
- Забарський В. Український реєстр виборців один з кращих в світі. URL: <http://www.aif.ua/elections/news/52372>.
- Косахівська О. В. Електоральна Поведінка: Теоретико-методологічні засади дослідження. *Держава і право*. URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35003/118-Kosakhivska.pdf?sequence=1>
- Локтіонова Д.А. Моделі електоральної поведінки. *Наукові праці*. Том 94, Вип 80. URL: <https://www.academia.edu/>
- Ляхач Ю. Забезпечення представництва національних меншин у виборних органах Європейського Союзу. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. К., 2010. Вип. 41. С. 186–196.
- Марцеляк О. Виборче право: сучасне розуміння. *Публічне право*. 2011. №2. С.12–18.
- Миронюк В. М. Електоральна географія регіону (на матеріалах галицьких областей): автореф. дис. ... канд. геогр. наук: (11.00.02) ; Львів. нац. ун-т. ім. Івана Франка. Л., 2012. 20 с.

- Михальченко М., Самчук З. Порівняльний аналіз європейських виборчих систем. *Наукові Записки. ІІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 50. С. 267–286. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mychalchenko_porivnialnyi.pdf
- Моторнюк Т. М. Проблеми виборчих технологій. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія «Політологія»*. 2011. Вип. 123. С. 231–235.
- Моторнюк Т. М. Виборчі технології США: специфіка та універсальність. *Вісник СевНТУ : зб. наук. пр.*, 2010. Вип. 112: Політологія. С. 162–166.
- Мяловицька Н. А. Виборчі системи: досвід європейських держав. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2010. № 1 (11). С. 61–67.
- Остапець Ю. О. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук зі спеціальності 23. 00. 02 - політичні інститути і процеси. Львів, 2016. 39 с.
- Партизація місцевих виборів: голови та депутати громад звернулися до керівництва країни URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12597>
- Поліщук О. Виборчі технології: суть та різновиди. *Вісник юрид. Академії імені Я.Мудрого*. 2015. №4 (27). С. 106-111.
- Поліщук О. Еволюція виборчих технологій в електоральних кампаніях України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33) С. 234-244.
- Прудка Л.М. Електоральний абсентеїзм в Україні як загроза демократії. *Південно-український правничий часопис*. 2014. № 2. С. 179–181.
- Скрипник В. М. Проблема «вибору» виборчої системи: України і європейський досвід. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 1. С. 60–69.
- Тойванен Р. Европейские модели взаимодействия между правительствами и меньшинствами: на пути к уважению прав человека. Сборник лекций на тему: Участие меньшинств в общественной жизни. ЕСМІ (European Centre for Minority Issues). 2017. С. 48-54.
- Тищенко Ю. Права національних меншин, етнічних груп на політичну участь у виборних органах. URL: <https://www.box.com/s/4c641f4eac546c75460a>.
- Узагальнення судової практики застосування судами України законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, що посягають на здійснення народного волевиявлення. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/sud1590/News/Zlochiny_protvy_vyborchih_prav.pdf
- Шеверева В.Є. Проблеми правового регулювання передвиборної агітації в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.02. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2011. 22 с.
- Andeweg R.B. Consociational Democracy. *Annual Review of Political Science*. 2000. Vol. 3. P. 509-536. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.509>
- Bochsler D. Non-Discriminatory Rules and Ethnic Representation: The Election of the Bosnian State Presidency. *Ethnopolitics*. 2012. Vol.11(1). P. 66–84
- Bogaards M. Consociationalism and Centripetalism: Friends or Foes? *Swiss Political Science Review*. 2019. Vol. 25(4). P. 519–537 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/spsr.12371>
- Deschouwer K., P. van Parijs. *Electoral Engineering for a Stalled Federation* / McEvoy, J. and B. O’Leary (eds.), *Power Sharing in Deeply Divided Places*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2013. С. 112–131.
- Dixon, P. What Politicians Can Teach Academics: “Real” Politics, Consociationalism and the Northern Ireland Conflict. In Jakala, M., D M. Qvortrup (eds.), *Consociationalism and Power-Sharing in Europe: Arend Lijphart’s Theory of Political Accommodation*. L.: Routledge, 2018. P. 55–83.
- Hulsey J. Electoral Accountability in Bosnia and Herzegovina under the Dayton Framework Agreement. *International Peacekeeping*. 2015 Vol. 22(5). P. 511–525
- Mitchell P. The Single Transferable Vote and Ethnic Conflict: The Evidence from Northern Ireland. *Electoral Studies*. 2014. Vol. 33(1). P. 246–257.
- Reilly B. Institutional Designs for Diverse Democracies: Consociationalism, Centripetalism and Communalism Compared. *European Political Science*. 2012. Vol. 11(2). P. 259–270.

- Венеціанська комісія. Кодекс належної практики у виборчих справах». 2002. [Venice Commission (2002), “Code of good practice in electoral matters”] URL: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2002\)023rev-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2002)023rev-e)
- Венеціанська комісія. Виборче право. 2013. [Venice Commission. “Electoral law”]. URL: www.eods.eu/library/VC.Electoral%20Law_EN.pdf
- Виборчий Кодекс. Науково-практичний коментар. Київ: вид. дім «Професіонал», 2020. 800 с.
- Декларація принципів міжнародного спостереження за виборами та Кодекс поведінки міжнародних спостерігачів за виборами [The Declaration of Principles for International Election Observation and the Code of Conduct for International Election Observers (UN) / National Democratic Institute.] URL: <https://www.ndi.org/sites/default/files/DoP-UKR.pdf>
- Додатковий протокол до Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію (ETS 191)/ GRECO - Committed to Fighting Corruption (CoE). URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>
- Європейський демократичний доробок в галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи : пер. з англ. / За ред. Ю. Ключковського. Вид. 2е. Київ, 2009. С. 222
- Європейський суд з прав людини. Справи з питань виборчого права. 2012. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Free_elections_RUS.pdf
- Європейська Комісія (2007), Компендіум міжнародних стандартів для виборів. [European Commission (2007), Compendium of international standards for elections]. URL: http://eeas.europa.eu/archives/eueom/pdf/compendium-of-int-standards-for-elections_en.pdf
- Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права / ред. Ю. Ключковського. К.: ФАДА, ЛТД, 2008. 340 с.
- Європейський суд з прав людини. Справи з питань виборчого права. 2012. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Free_elections_RUS.pdf
- Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті з пояснювальними примітками. URL: <http://www.osce.org/uk/hcnm/32255>.
- Міжнародний пакт о гражданских и политических правах. Пакт, прийнятий резолюцією A/RES/2200 A (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
- Парламентська асамблея (2012), «За більш демократичні вибори» [Parliamentary Assembly (2012), “For more democratic elections”, report by Jean-Charles Gardetto, AS/Pol (2012) 25 prov] URL: http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2012/Apdoc25_12prov.pdf
- Порівняльна доповідь про виборчі бар'єри та особливості виборчих систем, які ставлять перешкоди партіям у доступі до парламенту. *Європейська комісія «За демократію через право» (Венец. комісія) CDL-AD (2008) 037. Вибори та демократія.* 2009. № 1. С. 90–101.
- Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1 лютого 1995 р. *Офіційний вісник України.* 2013. № 75. Ст. 2804.
- Спільний висновок № 635/2011 щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України». Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія; ОБСЄ/БДПЛ) Страсбург, 17 жовтня 2011 р. (Венеція, 14–15 жовтня 2011 р.) URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_a54.
- Спостереження за місцевими та регіональними виборами – стратегія та регламент Конгресу. Резолюція 306 (2010)/ПОСТІЙНИЙ КОМІТЕТ Ради Європи. Страсбург, 18 червня 2010 р [Observation of local and regional elections – strategy and rules of the Congress] URL: <https://rm.coe.int/0900001680719f04>
- Статус Методу Д'ондта При Розподілі Керівних Посад в Парламенті. Парламентська Реформа. Лабораторія Законодавчих Ініціатив. URL: https://Parlament.Org.Ua/Wp-Content/Uploads/2018/10/Dhondt_Method.Pd
- Чесні вибори – спільний пріоритет ЦВК та МВС. *Вісник Центральної виборчої комісії.* 2020. №9. URL: https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/2020_9_Visnyk.pdf
- УВКПЛ (1994), Права людини та вибори: посібник з технічних та правозахисних аспектів виборів, www.ohchr.org/Documents/Publications/training2en.pdf
- Україна. Виборчий кодекс: № 396-IX. 2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

- Act Concerning The Election Of The Members of The European Parliament By Direct Universal Suffrage. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/206078/A1_HR.pdf
- CoE. Committee of Ministers (2004), Recommendation Rec(2004)11 on legal, operational and technical standards for e-voting]. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189>
- CoE. *Additional Protocol to the European Charter of Local Self-Government on the right to participate in the affairs of a local authority* (CETS No. 207). URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=207>
- CoE. Election Standards And General Principles CoE. In *Using International Election Standards*. Council of Europe handbook for civil society organisations. P. 13-18. URL: <https://rm.coe.int/09000016806f4689>
- CoE. Fifth Report submitted by Croatia pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities – received on 2 April 2019. URL: <https://rm.coe.int/5th-state-report-croatia-english-language-version/168093c1ec>
- CoE. *Council of Europe work in the field of Elections* URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/elections>
- CoE. Fifth Report submitted by Hungary pursuant to Article 25, paragraph 2 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities – received on 5 February 2019. ACFC/SR/V(2019)005. Budapest, 2019. URL: <https://rm.coe.int/5th-sr-hungary-en/168092522f>
- CoE. *Using International Election Standards*. Council of Europe handbook for civil society organisations. URL: <https://rm.coe.int/09000016806f4689>
- CoE. *Key texts adopted by the Assembly in the field of elections for the period from 2003 to 2022* URL: <https://assembly.coe.int/LifeRay/APCE/pdf/Elections/FundamentalTexts-EN.pdf>
- Free and Fair Elections*. In Annual report of the Secretary-General on the state of democracy, human rights and the rule of law in Europe - Shared responsibility for democratic security in Europe SG(2015)1. P. 80

ІНФОРМАЦІЙНІ ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

- Архів номерів журналу «Вісник Центральної виборчої комісії» URL: <https://www.cvk.gov.ua/visnik-tsentralnoi-viborchoi-komisii.html/>
- Асоціація виборчих органів країн Центральної та Східної Європи (ACEEEO — Association of European Election Officials). URL: <http://www.aceeoo.org>.
- Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДПІЛ). URL: <http://www.osce.org/odihr>
- Вибори. Опора. 2022. URL: <https://www.opora.ua.org/category/vybory>
- Виборчі системи. «Вибори навиворіт» (2 сезон, 2019) URL: <https://youtu.be/1y4s2Xk4y-8>
- Європейська комісія «За демократія через право» URL: <http://www.venice.coe>. 90.
- Європейська мережа організацій по спостереженню за виборами (ENEMO). <http://enemo.eu>.91.
- Комітет Виборців України. URL: <http://www.cvu.org.ua/>
- ЦВК. URL: <https://cvk.gov.ua/>
- ЦВК_ПРОСВІТА. URL: <https://materialy.cvkpro.com/>
- Медіа та вибори / Збірник Документів Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/fm-media-elections-2019-web/168096fa4f>
- Медіа та вибори. Документи. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/documents>
- Міжнародний інститут демократії і сприяння виборам (IDEA) URL: <http://www.idea.int>.
- Міжнародний фонд виборчих систем (IFES — International Foundation for Election Systems) URL: <http://www.ifes.org>.
- Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/documents>
- Стандарти Ради Європи щодо виборів. [Reference standards of the Council of Europe (CoE acquis on elections)]. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/elections/reference-standards>
- Як обираємо? “Вибори навиворіт” (3 сезон, 2020) URL: <https://youtu.be/jCa6flqn8HU>
- ACE Electoral Knowledge Network URL: <https://www.aceproject.org/>
- Europe: Fact Sheet on Parliamentary and Presidential Elections. May 24, 2022. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46858>
- GRECO - Committed to Fighting Corruption (CoE). URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>

FAIRVOTE (англ. мова, матеріали: вибори в світі) URL: <https://www.fairvote.org/>
International IDEA Supporting Democracy Worldwide URL: <https://www.idea.int/>